

กฐินพระองค์เดียว

พุทธบัญญัติในการกรานกฐิน

ขอโอกาสพูดคุยอย่างรวบรัดว่า พระพุทธานุญาตที่เรียกว่าเป็นพุทธบัญญัติในเรื่องกฐิน มาใน **กฐินขันธกะ** แห่งพระวินัยปิฎก (*วินย.๕/๓๖/๑๓๖*) ว่า

“อนุชานามิ ภิกขเว วสุสั วุตถานัน ภิกขุโน กจัน อตถริตุ”
ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย ผู้จำพรรษาแล้ว กรานกฐิน

ต่อจากนั้น ได้ตรัสแสดงสังฆกรรมที่เรียกว่าการ “กรานกฐิน” ไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ก็แล สงฆ์พึงกรานกฐินอย่างนี้ คือ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติหุตยกรรมวาจา ว่าดังนี้-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผ้ากฐินผืนนี้เกิดขึ้นแล้วแก่สงฆ์ ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์ถึงที่ สงฆ์พึงให้ผ้ากฐินผืนนี้ แก่ภิกษุผู้มีชื่อนี้ เพื่อกรานกฐิน นี่เป็นญัตติ

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผ้ากฐินผืนนี้เกิดขึ้นแล้วแก่สงฆ์ สงฆ์ให้ผ้ากฐินผืนนี้ แก่ภิกษุผู้มีชื่อนี้ เพื่อกรานกฐิน การให้ผ้ากฐินผืนนี้แก่ภิกษุผู้มีชื่อนี้ เพื่อกรานกฐิน ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงกล่าว

“ผ้ากฐินผืนนี้ สงฆ์ให้แล้วแก่ภิกษุผู้มีชื่อนี้ เพื่อกรานกฐิน ชอบแก่สงฆ์ เหตุอันจึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ดังนี้.”

กฐินตามพระพุทธานุญาตนี้ เป็นสังฆกรรมสำหรับภิกษุอย่างน้อย ๕ รูป ซึ่งได้จำพรรษาอยู่ในวัดเดียวกัน โดยภิกษุ ๔ รูปเป็นสงฆ์ผู้มอบให้ผ้ากฐิน และภิกษุ ๑ รูปเป็นผู้ได้รับผ้ากฐินที่สงฆ์มอบให้

พุทธวินิจฉัยกรณีภิกษุจำพรรษาารูปเดียวได้รับถวายผ้าในฤดูกฐิน

ในกรณีที่วัดใดมีภิกษุจำพรรษาถ้วนไตรมาสแต่อยู่รูปเดียว เมื่อมีผู้ถวายผ้าแก่เธอเป็นของสงฆ์ ก็ได้ทรงวินิจฉัย ตามเรื่องที่มาใน **จีวรขันธกะ** แห่งพระวินัยปิฎก (*วินย.๕/๑๖๔/๒๒๒*) ว่า

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ผู้เดียว คนทั้งหลายในถิ่น

นั้น ได้ถวายจิวรด้วยเปล่งวาจาว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายแก่สงฆ์” ภิกษุรูปนั้น ได้มีปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุ ๔ รูปเป็นอย่างน้อยจึงชื่อว่าสงฆ์ แต่เรารูปเดียว และคนเหล่านี้ได้ถวายจิวรด้วยเปล่งวาจาว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายแก่สงฆ์” ถ้ากระไร เราพียงนำจิวรของสงฆ์เหล่านี้ไปพระนครสาวัตถิ

ครั้นแล้ว ภิกษุนั้นได้นำจิวรเหล่านั้นไปพระนครสาวัตถิ กราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“ดูกรภิกษุ จิวรเหล่านั้นเป็นของเธอนั้นแหละ จนกว่ากฐินเดาะ”

“ภิกษุทั้งหลาย ก็ในข้อนี้ ภิกษุจำพรรษารูปเดียว ประชาชนในถิ่นนั้น ถวายจิวรด้วยเปล่งวาจาว่า ‘พวกข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์’ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตจิวรเหล่านั้นแก่ภิกษุนั้นเท่านั้น จนกว่ากฐินเดาะ”

ถึงตอนนี้ อรรถกถาแห่ง *จิวรขันธกษ* นั้น ก็บอกวิธีปฏิบัติให้ (*วินย.อ.๓/๒๔๐*) ว่า

“ถ้าได้ภิกษุคนปุระกะ กฐินก็เป็นอันได้กราน จิวรเหล่านั้นเป็นของเธอตลอด ๕ เดือน; ถ้าไม่ได้กรานกฐิน จิวรเหล่านั้นเป็นของเธอตลอดจิวรมาสเดือนเดียวเท่านั้น”

ตามนี้ก็เป็นอันว่า แม้ภิกษุจำพรรษาแล้วอยู่รูปเดียว ก็มีทางที่จะกรานกฐิน โดยมีภิกษุอื่นมาร่วมประชุมเป็นคณปุระกะ (ให้ครบองค์สงฆ์) ก็จะทำสังฆกรรมให้เธอกรานกฐินได้

ในตอนนี้ ในคัมภีร์ที่เป็นหลักฐานอ้างอิง มีข้อพิดแผกขัดแย้งกันบ้าง ที่สำคัญ ๒ ประการ แต่ขอข้ามไปก่อน

จับที่หลักก่อน เห็นได้ชัดว่า ตามพุทธบัญญัติเรื่องกฐินนี้ สังฆกรรมในการ “กรานกฐิน” มีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า สงฆ์ (มีภิกษุ ๔ รูปเป็นอย่างน้อย) ตกกลงกันมอบผ้ากฐิน (ที่ทุกรูปเป็นเจ้าของร่วมกัน) ให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งเอาไปกราน^๑

(วิธีปฏิบัติในการกราน ท่านแสดงไว้ในพระไตรปิฎกเล่ม ๘ คือคัมภีร์ *ปริวาร*, *วินย.๘/๑๑๔๗/๔๓๕* ซึ่งบอกไปจนตลอดว่า เมื่อกรานแล้ว ภิกษุนั้นมาแจ้ง ให้ภิกษุทั้งหลายอนุโมทนา)

ในกรณีนี้ภิกษุอยู่จำพรรษาอยู่รูปเดียว เมื่อมีผ้าที่เขาถวายแก่สงฆ์ มีพุทธวินิจฉัยข้างต้นชัดเจนแล้วว่า ผ้าเป็นของภิกษุรูปนั้นผู้เดียว ภิกษุอื่นไม่ว่าก็รูป ถึงจะเป็นสงฆ์ ก็ไม่มี

^๑ ข้อความนี้ว่า “สงฆ์พียงให้ผ้ากฐิน แก่ภิกษุผู้กรานกฐิน ด้วยญัตติทุติยกรรม” ซึ่งมาในคัมภีร์ *ปริวาร* เท่ากับบ่งบอกว่า กฐินต้องมีภิกษุอย่างน้อย ๕ รูป

สิทธิในผ้านั้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ คือ เมื่อภิกษุรูปนั้นเป็นเจ้าของผ้านั้นแล้ว และสงฆ์ไม่มีสิทธิในผ้านั้น
สังฆกรรมในการที่สงฆ์จะมอบให้ผ้ากฐินแก่ภิกษุนั้น ก็ทำไม่ได้

หมายความว่า สังฆกรรมในขั้นตอนของการมอบให้ผ้ากฐิน ก็เป็นอันข้ามไปเลย
ภิกษุนั้น ซึ่งเป็นเจ้าของผ้าอยู่นอยู่แล้ว ก็เพียงเอาผ้านั้นไปกราน เสร็จแล้วก็มาบอกแจ้งแก่
เหล่าภิกษุที่มาประชุมกันนั้น

ภิกษุที่มาประชุมสงฆ์นั้น เมื่อไม่มีสิทธิมอบผ้าให้แก่ภิกษุผู้กรานกฐิน ก็ไม่มีสิทธิที่จะ
อนุโมทนาด้วย จึงได้แต่เพียงรับทราบการกรานกฐินของเธอเท่านั้น

พูดสั้นๆ ว่า เป็นกฐินที่ไม่มีสังฆกรรมในการมอบให้ผ้ากฐิน (ซึ่งเป็นสาระสำคัญของ
พุทธบัญญัติเรื่องกฐิน) สงฆ์ไม่ได้เป็นเจ้าของการในสังฆกรรม เป็นกฐินที่เพียงให้สงฆ์รับทราบ
การกรานของภิกษุ (ผู้เป็นเจ้าของผ้าอยู่แล้ว) สงฆ์เพียงมาประชุมกันรับทราบ จะพูดให้
เกียรติก็ว่ามาประชุมกันอนุโมทนา หรือเป็นกฐินโดยการอนุโมทนาของสงฆ์ (แทนที่สงฆ์จะทำสังฆ
กรรมมอบให้ผ้ากฐิน และอนุโมทนาการกรานกฐิน แล้วได้รับอานิสงส์ด้วยกันทั้งหมด ก็ได้
แต่นิมนต์สงฆ์มารับทราบ/อนุโมทนาการกรานกฐิน จบเท่านั้น)

คงจะเป็นด้วยเหตุผลนี้ เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสงฆ์ไม่เป็นการผู้ทำการมอบให้ผ้ากฐิน
ของสงฆ์แก่ภิกษุ เป็นเพียงการอนุเคราะห์ภิกษุที่จัดเรื่องส่วนตัวให้เสร็จ ท่านจึงไม่จัดเรื่อง
นี้ไว้ใน *กฐินขันธกะ* แต่รวมไว้ใน *จีวรขันธกะ*

ข้อผิดพลาดซ้ำซ้อนในวิธีปฏิบัติ และข้อผิดพลาดขัดแย้งของหลักฐานอ้างอิง

ที่กล่าวมานั้น เป็นคำอธิบายสำหรับเรื่องภิกษุจำพรรษาอยู่รูปเดียว (หรืออยู่กันมาก
กว่านั้นก็ตาม แต่ไม่ครบ ๕ รูป) ใน *จีวรขันธกะ* ขอยุติไว้เท่านั้น

ที่นี่ หันกลับมาดูเรื่องใน *กฐินขันธกะ* กันอีก มีคำอธิบายว่า ในกรณีที่ภิกษุผู้จำพรรษา
ต้น (ปุริมิกา) ซึ่งมีสิทธิกรานกฐิน มีจำนวนไม่ครบ ๕ รูป (จะมี ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือ ๔
รูป ก็ตาม) แต่มีภิกษุอื่นอยู่ในวัดด้วย ก็ให้เอาภิกษุผู้จำพรรษาหลัง (ปัจฉิมิกา) เป็นคณปุระกะ
ทำสังฆกรรมกรานกฐินได้ (ทำได้ตลอดตั้งแต่มอบให้ผ้ากฐิน เพราะอยู่วัดนั้นด้วยกัน ร่วม
เป็นเจ้าของผ้าได้ด้วย) แต่พระที่เป็นคณปุระกะไม่มีสิทธิอนุโมทนา และไม่ได้ อานิสงส์กฐิน

ที่กล่าวนี้ว่าตามอรรถกถา

อย่างไรก็ดี ตรงนี้มีข้อผิดพลาดแตกต่างกันของข้อความในคัมภีร์ที่เป็นหลักฐานอ้างอิง
คือ *สมันตปาสาทิกา* อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก ฉบับที่ใช้เป็นแบบเรียนพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย มีคำอธิบายตรงนี้ว่า (*วินย.อ.๓/๒๑๐*)

ปฐิมิกาย อุปคตานมฺปน สพฺเพ ปจฺฉิมิกา คณฺฐรกา โหนฺติ อานิสฺสํ
น ลภนฺติ อานิสฺสํ อิตเรสฺสเยว โหติ ฯ (ภิกษุผู้จำพรรษาหลังเป็นคณฐรกะ
ของภิกษุผู้เข้าพรรษาต้นได้ทั้งหมด แต่ไม่ได้อานิสงส์ อานิสงส์มีแก่ภิกษุผู้
เข้าพรรษาต้นเท่านั้น)

แต่ สมันตปาสาทิกา ฉบับอักษรพม่าที่เนื่องกับฉฺฐุสฺสํคํตีติ (วินย.มหาวคค.อ.388)
ไม่เป็นแบบนี้ คือ ตอนที่ฉบับแบบเรียนบาลีของไทยว่า “สพฺเพ ปจฺฉิมิกา คณฺฐรกา” นั้น
ฉบับอักษรพม่ามีเพียงว่า “สพฺเพ คณฺฐรกา” (ไม่มีคำว่า ปจฺฉิมิกา) [ได้ทราบว่ สมันต-
ปาสาทิกา ฉบับมหาจุฬาฯ ก็ตรงกับฉบับอักษรพม่าที่เนื่องกับฉฺฐุสฺสํคํตีติ]

อนึ่ง อรรถกถาและฎีกาวิญญ์ทั้งหลาย ฉบับอักษรพม่าที่เนื่องกับฉฺฐุสฺสํคํตีติ ในข้อ
ความเดียวกันนี้ ก็มีเพียงว่า “สพฺเพ คณฺฐรกา” (ไม่มีคำว่า ปจฺฉิมิกา) ทั้งนี้ (ได้แก่
วินยสงคท.อ. 297, วินยาลงการ-ฎีกา 2.125, วินยวิญญ์-ฎีกา 2.231)

แต่พอดูอรรถกถาแห่งพระปาฏิโมกข์ คือ กฺขฺวาวิตฺตณิ มีคำอธิบายเรื่องนี้ในตอนว่า
ด้วยกฐินสิกขาบท ซึ่งทั้งฉบับอักษรไทย (กฺขฺวา.อ.๕๒๔/๑๘๒) และอักษรพม่า (กฺขฺวา.
อ.152) ตรงเป็นอย่างเดียวกัน ดังนี้

... ยตฺถ จตฺตาริ วา ตโย วา ทเว วา เอโก วา ปุริมวสฺสํ อุปคโต,
ตตฺถ ปจฺฉิมวสฺสูปคเต คณฺฐรเก กตฺวา อตฺถริตพฺพํ, เต จ คณฺฐรกา
โหนฺติ, อานิสฺสํ น ลภนฺติ, ... (ในวัดใด ภิกษุ ๔ หรือ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑
รูป ก็ตาม เข้าพรรษาต้น, ในวัดนั้น ฟังกรานโดยเอาภิกษุที่เข้าพรรษาหลัง
เป็นคณฐรกะ แต่ภิกษุที่เข้าพรรษาหลังเหล่านั้น เป็นเพียงคณฐรกะเท่านั้น
ไม่ได้อานิสงส์)

เมื่อดูตามนี้ ก็ได้รับความตรงกับสมันตปาสาทิกา ฉบับแบบเรียนอักษรไทยข้างต้น
โดยเฉพาะกฺขฺวาวิตฺตณิ ดูจะมีข้อความบ่งชัดมาก ให้เห็นว่ากฐินเป็นสังกรรมของภิกษุทั้ง
หลายที่อยู่เ็นวัดเดียวกัน แต่ถ้าถือตามสมันตปาสาทิกา ฉบับอักษรพม่า ที่ไม่มีคำว่า
ปจฺฉิมิกา ผู้ร่วมสังกรรมก็รวมทั้งพระวัดอื่นได้ด้วย เรื่องนี้ ขอยกให้พิจารณาซึ่งกันดู

อย่างไรก็ตาม เรื่องตรงนี้ ไม่ไปขัดแย้งอะไรกับเรื่องภิกษุจำพรรษาอยู่วัดรูปเดียว ที่
พูดถึงในจิวรขันธ์กะ คือเรื่องในจิวรขันธ์กะนั้น ภิกษุอยู่รูปเดียว (หรือ ๒-๓-๔ รูป ก็ตาม
แต่ไม่ครบ ๕) ผ้าที่ญาติโยมถวาย จึงเป็นของเธอผู้เดียว (หรือของพระที่อยู่กันนั้น) ไม่มี
ภิกษุอื่นเช่นพระจำพรรษาหลังอยู่ด้วย จึงไปเอาพระที่อื่นมาเป็นคณฐรกะ ที่ไม่มีสิทธิมอบ
ให้ผ้ากฐิน ได้แค่มารับทราบการกรานของเธอ

ส่วนเรื่องในกฐินชั้นถกนี้ ภิกษุอยู่ในวัดด้วยกันมากพอหรือเกิน ๕ รูป แต่ผู้ที่จำพรรษาต้นซึ่งมีสิทธิกรานกฐินมีเพียงรูปเดียว (หรือ ๒-๓-๔ รูป ก็ตาม แต่ไม่ครบ ๕) ผ้าที่ญาติโยมถวาย เป็นของภิกษุอื่นที่อยู่ในวัดด้วย จึงเอาพระองค์อื่นในวัดเป็นคณปุรณะ ที่มีสิทธิมอบให้ผ้ากฐิน แต่ไม่ได้อธิสาธน์

มติในหลักฐานอ้างอิงที่ขัดแย้งกัน

เรื่องปลีกย่อยหรือรายละเอียดต่างๆ ที่กล่าวในคัมภีร์ทั้งหลายมากมาย จะขอเว้นไว้ จะขอพูดอีกอย่างเดียวซึ่งน่าสนใจ และอาจจะช่วยให้มองเรื่องชัดขึ้น

ดังได้บอกแล้วว่า ถ้ามีภิกษุจำพรรษาแล้วอยู่รูปเดียว เมื่อเธอได้ผ้า ก็เอาภิกษุที่อื่นมาเป็นคณปุรณะ แต่เพียงมาให้ครบเป็นสงฆ์ที่จะรับทราบการกราน ไม่ได้มามอบให้ผ้ากฐิน คงเป็นด้วยเหตุนี้ คัมภีร์บางแห่งจึงบอกว่า (วชิรพุทธวิฎีกา 497)

เอโกปิ ตโย คณปุรเก ลกิตวา กถิน อตถริตุ ลกตติ ... (ภิกษุแม่เพียงรูปเดียว ได้ภิกษุ ๓ รูปเป็นคณปุรณะ ก็กรานกฐินได้)

แต่อีกคัมภีร์หนึ่งค้านเต็มที่ (วินยาลงการวิฎีกา 2/95) ท่านว่า การกรานกฐินต้องมีอย่างต่ำ ๕ รูปเด็ดขาด น้อยกว่านั้นไม่ได้ เพราะรูปหนึ่งนั้นแยกมาเป็นผู้รับหรือผู้ได้ผ้า จึงต้องมีอีก ๔ รูปทำหน้าที่ของสงฆ์ (อย่างน้อยเป็นผู้รับแจ้ง รับทราบ หรือจะว่าอนุมติ ก็แล้วแต่)

เขียนบันทึกมากมายเป็นค่อนข้างยืดยาว คงได้ความสั้นๆ ว่า พระรูปเดียวกรานกฐินได้ เป็นพุทธานุญาตพิเศษ โดยเป็นสังฆกรรมแบบตัดข้ามขั้นตอน ซึ่งสงฆ์ไม่ได้เป็นเจ้าการ แต่สงฆ์เพียงมารับทราบ ดังที่อาจจะเรียกว่าเป็นการกรานกฐินโดยอนุมติของสงฆ์ (ไม่ใช่กรานกฐินกับผ้าของสงฆ์ที่สงฆ์มอบให้ และไม่เป็นการกรานที่ทำให้เกิดผลแก่สงฆ์ แต่กรานกับผ้าที่เป็นของตนเองแล้วโดยพุทธานุญาตพิเศษ และได้อธิสาธน์ที่เป็นผลเฉพาะตน)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยรวม จะเห็นพระพุทธรุค ในการที่ทรงยกย่องให้ความสำคัญสำคัญแก่ภิกษุจำนวนมากมายที่บางที่ต้องไปอยู่ลำพังโดดเดี่ยวในที่ห่างไกล จะได้เข้มแข็ง มีกำลังที่จะรักษาวัด รักษาพระศาสนา และปฏิบัติศาสนกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนยิ่งขึ้นไป โดยที่ในขณะเดียวกันนั้น ก็ให้อธิสาธน์ ไม่มองข้าม ไม่ละเลยความสำคัญของสงฆ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๕ กันยายน ๒๕๕๒